

TRANSPORT VA LOGISTIKA INFRATUZILMASIDA DXSH LOYIHALARINING IMKONIYATLARI

Hamroyev G'ayratjon Sultonovich

Qarshi davlat texnika universiteti mustaqil tadqiqotchisi

ghamroyev8775@gmail.com

ORCID: 0009-0000-8679-2325

<https://doi.org/10.5281/zenodo.16303098>

Annotatsiya: Mazkur maqolada men Qashqadaryo viloyatida transport va logistika infratuzilmasini rivojlantirishda davlat-xususiy sheriklik (DXSh) modeli orqali mavjud imkoniyatlar, loyihaviy yondashuvlar va istiqbollarni tahlil qilaman. Shuningdek, mintaqada amalga oshirilayotgan transport-kommunikatsiya loyihalari asosida DXSh mexanizmining samaradorlik darajasi, investorlar uchun yaratilgan sharoitlar hamda mavjud to'siqlar mualliflik nuqtai nazarimda yoritilgan. Tadqiqot natijalarida DXSh asosida barqaror va raqobatbardosh logistika tizimi shakllantirishning amaliy yo'llari tavsiya qilinadi.

Kalit so'zlar: davlat-xususiy sheriklik, transport infratuzilmasi, logistika tizimi, xususiy investitsiya, Qashqadaryo, yo'l-transport loyihalari

Kirish: Zamonaviy iqtisodiyotda transport va logistika infratuzilmasi mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ayniqsa, mintaqaviy bozorlar bilan integratsiyalashuv, eksport salohiyatini oshirish va hududiy barqarorlikni ta'minlashda bu sohaning ahamiyati beqiyosdir. O'zbekiston geografik jihatdan muhim tranzit chorrahasida joylashgan bo'lishiga qaramasdan, mavjud transport-kommunikatsiya infratuzilmasi iqtisodiy o'sish talablariga to'liq javob bera olmayapti. Ayniqsa, Qashqadaryo viloyati kabi sanoat va qishloq xo'jaligi salohiyati yuqori bo'lgan hududlarda logistika infratuzilmasining zaifligi ishlab chiqarilgan mahsulotlarni tez va arzon yetkazib berishda jiddiy to'siqlar tug'dirmoqda. Mening fikrimcha, transport va logistika tizimidagi infratuzilmaviy muammolarni hal etishda davlat-xususiy sheriklik (DXSh) modeli eng maqbul yechimlardan biri bo'lib xizmat qilishi mumkin. Chunki bu mexanizm davlat byudjetiga yukni kamaytirgan holda xususiy sektorda mavjud investitsiya va innovatsion salohiyatni transport loyihalariga jalb etadi. Hozirgi kunda yirik avtomobil yo'llari qurilishi, yuk tashish markazlari, temir yo'l terminali, omborxona majmualari kabi infratuzilmaviy obyektlar DXSh asosida amalga oshirilayotgan boshqa davlatlar tajribasi buni isbotlab bermoqda. O'zbekiston tajribasiga nazar tashlansa, DXSh modeli transport sohasida endigina shakllanmoqda. Shu sababli bu sohadagi mavjud holatni chuqur tahlil qilish, ayniqsa Qashqadaryo viloyatida DXSh asosida amalga oshirilayotgan yoki rejalashtirilayotgan transport-loyihalarining imkoniyatlarini baholash dolzarb masalalardan biridir. Mazkur maqolada men aynan ushbu hudud misolida transport va logistika infratuzilmasida DXSh modeli orqali erishilayotgan natijalar, mavjud muammolar hamda istiqbolli yechimlar haqida tahliliy va mualliflik qarashlarim asosida so'z yuritaman.

Adabiyotlar sharhi: Transport va logistika infratuzilmasi sohasida davlat-xususiy sheriklik (DXSh) modeli qo'llanilishi so'nggi yillarda global miqyosda dolzarb mavzulardan biriga aylangan. Jahon banki (World Bank, 2018) va Osiyo taraqqiyot banki (ADB, 2020) tomonidan e'lon qilingan tahliliy hisobotlarda ta'kidlanishicha, transport sohasidagi DXSh loyihalari nafaqat infratuzilmani yangilash, balki mintaqaviy integratsiyani kuchaytirish, yuk tashish xarajatlarini kamaytirish va tranzit salohiyatini oshirishga xizmat qilmoqda. Misol uchun, Xitoy, Turkiya, Hindiston va Malayziya kabi davlatlarda DXSh asosida qurilgan

avtomobil yo'llari, intermodal markazlar va multimodal transport terminallari orqali milliy va xalqaro yuk oqimlari tezlashgan. O'zbekiston kontekstida, DXSh modeli 2019-yildan boshlab huquqiy jihatdan shakllanib bordi. 2019-yil 10-maydagi "Davlat-xususiy sheriklik to'g'risida"gi Qonun, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 17-fevraldagi PQ-5000-sonli qarori bilan transport infratuzilmasida DXShni rivojlantirish uchun normativ asoslar yaratildi. Shuningdek, 2022–2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasida logistika va transport infratuzilmasiga xususiy investitsiyalarni jalb etish, logistika markazlari va yuk terminalari qurilishini qo'llab-quvvatlash belgilangan. Mamlakatimizda bu borada ilk tajribalar sifatida Toshkent xalqaro logistika markazi, Angren–Pop temir yo'l loyihasi, shuningdek, bir qator avtomobil yo'llarining rekonstruksiya ishlari DXSh asosida amalga oshirilgani ta'kidlash mumkin. Ayni vaqtda Qashqadaryo viloyatida ham transport infratuzilmasini modernizatsiya qilish bo'yicha davlat va xususiy sektor o'rtasidagi aloqalar shakllanmoqda. Shu bilan birga, bu sohada hali o'rganilishi zarur bo'lgan jihatlar ko'p: jumladan, investorlar uchun kafolat mexanizmlari, foydalilik darajasi, xarajatlarni taqsimlash usullari va monitoring tizimlari. Ilmiy adabiyotlarda esa DXShning transport sohasida qo'llanishi bo'yicha tahlillar ko'proq iqtisodiy samaradorlik, risk taqsimoti va loyihaviy boshqaruvga qaratilgan. Jumladan, Xalilov B. (2021) o'z tadqiqotida O'zbekistonda DXSh asosidagi avtomobil yo'llarini moliyalashtirishning modellari va ularning ijtimoiy-iqtisodiy ta'sirini tahlil qilgan. Boshqa bir tadqiqotda (Yunusov, 2022) esa logistika infratuzilmasining regional iqtisodiyotga ta'siri hamda xususiy sektorni jalb etish mexanizmlari yoritilgan. Xalqaro va milliy adabiyotlar sharhi shuni ko'rsatadiki, transport infratuzilmasida DXSh modeli orqali tez, innovatsion va barqaror yechimlarni yaratish imkoniyati mavjud. Shu sababli, men keyingi bo'limda Qashqadaryo viloyati misolida mavjud holatni metodologik asosda chuqur tahlil qilaman.

Metodologiya: Ushbu tadqiqotda transport va logistika infratuzilmasini rivojlantirishda davlat-xususiy sheriklik (DXSh) modeli orqali mavjud imkoniyatlarni aniqlash, amaliy natijalarni baholash va istiqbolli yo'nalishlarni tavsiya qilish maqsadida bir nechta metodologik yondashuvlardan foydalandim. Avvalo, normativ-huquqiy asoslar va davlat strategik hujjatlarini tahlil qilish orqali DXSh modeli transport sohasida qanday shakllanayotganini aniqlashga harakat qildim. Jumladan, "Davlat-xususiy sheriklik to'g'risida"gi Qonun, Prezident qarorlari, Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligining statistik hisobotlari, Transport vazirligi tomonidan e'lon qilingan rejalashtirilgan loyihalar asos qilib olindi. Shuningdek, Qashqadaryo viloyatida 2021–2024 yillar davomida DXSh asosida rejalashtirilgan va amalga oshirilgan transport va logistika loyihalarining tahliliy ko'rinishini yaratish uchun kasus-tahlil (case study) yondashuvini qo'lladim. Ular orasida yo'l infratuzilmasini rekonstruksiya qilish, yuk tashish markazlari barpo etish, avtostansiya va temir yo'l infratuzilmasini modernizatsiya qilish kabi loyihalar mavjud bo'lib, ushbu obyektlar bo'yicha investitsiya miqdori, moliyaviy tuzilma, foyda olish modeli va ijtimoiy ta'sirlar o'rganildi. Tadqiqotda sohalarga bevosita aloqador bo'lgan respondentlar — DXSh asosida ishlayotgan investorlar, mahalliy hokimiyat vakillari, logistika kompaniyalari rahbarlari va transport xodimlari bilan yarim strukturali intervyular o'tkazildi. Intervyular orqali quyidagilar aniqlashtirildi:

- DXSh loyihalarini amalga oshirishdagi amaliy qiyinchiliklar;

- Foyda-moliyaviy risklar va kafolatlar;
- Hududiy infratuzilmaning o'ziga xos muammolari;
- Hamkorlikni kengaytirish bo'yicha takliflar.

Olingan ma'lumotlar kontent tahlil yondashuvi asosida tahlil qilindi. Baholash indikatorlari sifatida loyiha samaradorligi (NPV, ROI), transport hajmidagi o'sish, logistika xarajatlarining kamayishi, xizmat sifati va ijtimoiy ta'sir (yangi ish o'rinlari, transport qulayligi) kabi ko'rsatkichlar tanlab olindi. Ushbu metodologik yondashuvlar menga Qashqadaryo viloyati misolida transport va logistika infratuzilmasida DXSh modelining qanday ishlayotganini real holatda baholashga va uning rivojlanish imkoniyatlarini aniqlashga asos bo'ldi.

Tahlil va natijalar: Olib borilgan tadqiqotlar va o'rganilgan amaliy misollar asosida aniqladimki, Qashqadaryo viloyatida transport va logistika infratuzilmasini DXSh modeli orqali rivojlantirish bo'yicha ijobiy harakatlar mavjud, biroq bu sohadagi imkoniyatlar hali to'liq ishga solinmagan. So'nggi uch yil ichida viloyatda bir nechta muhim loyihalar — masalan, “Qarshi–Kitob” avtomobil yo'lini rekonstruksiya qilish, “Qarshi shahar yuk terminali” loyihasi va “Yakkabog'–G'uzor” transport yo'nalishida avtomobil xizmatlari majmuasi qurilishi — davlat va xususiy sektor hamkorligida amalga oshirildi yoki rejalashtirildi. Bu loyihalarda xususiy investorlarning ulushi 40–60 foizgacha bo'lib, ular texnik loyiha, qurilish ishlari va xizmat ko'rsatish bilan shug'ullanishmoqda. O'tkazilgan intervyular shuni ko'rsatdiki, viloyatdagi investorlar DXSh mexanizmini umumiy jihatdan ijobiy baholashmoqda, ayniqsa uzoq muddatli sheriklik, yer ajratilishi va soliq imtiyozlari ularning asosiy qiziqish sabablaridan biridir. Biroq ular quyidagi muammolarni ham qayd etishdi: loyihalarni tasdiqlashdagi byurokratik kechikishlar, infratuzilmaviy joylarda kommunikatsiya tarmoqlarining yo'qligi va ayrim holatlarda davlat kafolatlarining noaniqligi. Bu esa loyihalarning bajarilish muddatlarini cho'zilishiga olib kelgan. Tahlil qilganimda aniqladimki, Qashqadaryo viloyatida transport infratuzilmasi nisbatan zaif rivojlangan. Ayniqsa, tumanlararo avtomobil yo'llarining sifati past, yuk tashish zanjiri yetarlicha samarali ishlamaydi, zamonaviy logistika xizmatlari mavjud emas. Shu sababli DXSh loyihalari orqali aynan logistika markazlari, sovutkichli omborlar, multimodal terminal va mobil transport xizmatlariga ehtiyoj katta. Viloyatning janubiy tumanlarida — Dehqonobod, G'uzor va Mirishkor — eksportga yo'naltirilgan mahsulotlar (gilos, sabzavot, jun) ishlab chiqariladi, ammo ularni saqlash va eksportga yetkazish infratuzilmasi mavjud emas. Bu holat esa xususiy sektor uchun katta investitsiya imkoniyatlarini ochadi. Shuningdek, hisob-kitoblarim asosida ayrim loyihalarning rentabellik ko'rsatkichlarini tahlil qildim. Masalan, Qarshi yuk terminali loyihasida NPV (to'liq qiymat) ijobiy, qaytarilish muddati esa 5–6 yil atrofida bo'lib, bu investorlar uchun yetarlicha maqbul sanaladi. Xizmat sifati va yuk aylanishi hajmi esa viloyatdagi mavjud logistika zanjirlariga solishtirganda 30–40% yuqori bo'lishi taxmin qilinmoqda. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Qashqadaryo viloyatida transport va logistika infratuzilmasini DXSh modeli orqali rivojlantirish uchun quyidagi omillar mavjud:

- hududiy ishlab chiqarish salohiyati (qishloq xo'jaligi va sanoat mahsulotlari);
- tranzit salohiyatini kengaytirish imkoniyati (Surxondaryo va Samarqand bilan bog'lovchi yo'llar);
- investorlarning logistika xizmatlariga ortib borayotgan qiziqishi.

Shu bilan birga, mavjud to'siqlar — huquqiy noaniqlik, resurslarning markazlashuvi va axborot shaffofligining yetishmasligi — tizimli hal qilinsa, DXSh modeli viloyat transport infratuzilmasini yangi bosqichga olib chiqishi mumkin.

Xulosa va tavsiyalar: Qashqadaryo viloyatida transport va logistika infratuzilmasini rivojlantirishda davlat-xususiy sheriklik (DXSh) modeli orqali erishilayotgan dastlabki natijalar ushbu yondashuvning amaliy samaradorligini ko'rsatmoqda. Viloyatdagi mavjud iqtisodiy salohiyat, ayniqsa sanoat va qishloq xo'jaligi mahsulotlarining ko'pligi, transport-kommunikatsiya infratuzilmasining takomillashuviga bo'lgan talabni keskin oshirgan. Shu nuqtai nazardan, xususiy sektorni transport va logistika loyihalariga faol jalb etish orqali davlatning infratuzilmaviy yukini kamaytirish, innovatsion yondashuvlar joriy etish hamda xizmat ko'rsatish sifatini oshirish mumkinligi aniqlanmoqda. Shu bilan birga, olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, viloyatda DXSh loyihalarini amalga oshirishda hali qator tizimli muammolar mavjud. Jumladan, yer ajratish va loyiha tasdiqlash jarayonidagi byurokratik kechikishlar, xususiy investorlar uchun huquqiy kafolatlarning yetarli emasligi, infratuzilmaviy zonalarining texnik jihatdan tayyor emasligi, investitsion tavakkalchiliklar uchun sug'urta mexanizmlarining rivojlanmaganligi – bu muammolar DXSh modelining to'liq ishlashiga to'sqinlik qilmoqda. Shu sababli, men quyidagi tavsiyalarni ilgari suraman:

1. Qashqadaryo viloyati transport infratuzilmasini rivojlantirish bo'yicha alohida hududiy dastur ishlab chiqilsin va DXSh loyihalarini shunga integratsiya qilinsin.
2. Xususiy investorlar uchun huquqiy va moliyaviy kafolatlarni mustahkamlovchi normativ-huquqiy bazani takomillashtirish lozim, jumladan, foyda taqsimoti, soliq imtiyozlari va uzoq muddatli kontrakt kafolatlari bo'yicha aniq tartiblar belgilansin.
3. Viloyatda transport-loyihalarni ishlab chiqish va baholash uchun DXSh bo'yicha mutaxassislar, konsalting xizmatlari va mustaqil texnik ekspertiza tizimini joriy etish zarur.
4. Mahalliy hokimiyatlar huzurida DXSh loyihalarini muvofiqlashtiruvchi alohida koordinatsion markazlar tashkil etilishi, ularning funksiyalari loyihani yuritishdan tortib monitoringgacha bo'lgan barcha bosqichni qamrab olishi kerak.
5. Logistika infratuzilmasiga yo'naltirilgan loyihalarda texnik tayyorgarlik darajasi (masalan, elektr, gaz, suv, internet tarmoqlari) oldindan ta'minlanib, investorlar uchun qulay muhit yaratilishi lozim.

Yuqoridagi tavsiyalar izchil amalga oshirilsa, men ishonamanki, Qashqadaryo viloyatida DXSh modeli asosida barqaror, innovatsion va xalqaro talabga javob beradigan transport-logistika infratuzilmasini shakllantirish mumkin bo'ladi. Bu esa nafaqat viloyat iqtisodiyotining, balki butun mintaqaning iqtisodiy integratsiyasi va raqobatbardoshligini kuchaytiradi.

References:

Используемая литература:

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jahon banki (2018). Public-Private Partnerships in Transport Sector: Global Experience and Recommendations. Washington, DC.
2. Asian Development Bank (2020). PPP Infrastructure Projects in Central Asia:

Opportunities in Transport and Logistics. Manila.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 17-fevraldagi PQ-5000-sonli qarori. "2021-2025 yillarda transport infratuzilmasini kompleks rivojlantirish konsepsiyasi to'g'risida".
4. O'zbekiston Respublikasi "Davlat-xususiy sheriklik to'g'risida"gi Qonuni. Qabul qilingan sana: 2019-yil 10-may.
5. O'zbekiston Respublikasi Transport vazirligi (2023). "Qashqadaryo viloyatida transport infratuzilmasini rivojlantirish loyihalari" nomli axborot byulleteni.
6. Muxitdinov, Xudayar. "Mintaqada asalarichilikni rivojlantirish va asalarilarning kasallanish xavfini oldini olish." *Теоретические аспекты становления педагогических наук* 3.14 (2024): 144-151.
7. Muxitdinov, Kh S., and L. N. Khudoyorov. "Information-analytical support systems forecasting small businesses." *Web of Scholar* 5 (2016): 12-14.
8. Mukhitdinov, H. S., and F. A. Norkobilova. "Prospects for Development of Digital Economy in Entrepreneurship." *Academic Journal of Digital Economics and Stability* (2021): 27-36.
9. Mukhitdinov, Kh S., and G. Kh. "Makhmatkulov. Providing trade services to the population of the region." *International Journal of Trend in Scientific Research and Development (IJTSRD)*, e-ISSN: 2456-6470.
10. Suyunovich, Nazarova Gulruh Umarjonovna Mukhitdinov Khudoyar. "FORECASTING FAMILY HOUSEHOLD THROUGH TREND MODELING." *Journal of Northeastern University ISSN: 1005-3026*.
11. Muxitdinov, X. S., A. N. Rakhimov, and Sh X. Muxitdinov. "The forecast for the development of the public services sector." *Solid State Technology* 63.6 (2020).
12. Suyunovich, Mukhitdinov Khudoyar, and Nosirov Bakhtiyor Nusratovich. "Communication and information services to the population of the region. Jan." *March* 21: 71-82.
13. Мухитдинов, Х. С., and Л. Н. Худоёров. "РАЗРАБОТКА ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКИХ СИСТЕМ ПОДДЕРЖКИ ПРИНЯТИЯ РЕШЕНИЙ И ПРОГНОЗИРОВАНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ." *Наука и мир* 7-1 (2016): 54-56.
14. Muxitdinov, Madina Bozorova Xudayar, and Farrux Qodirov. "THE ROLE AND IMPORTANCE OF TELEMEDICINE IN THE PROVISION OF MEDICAL SERVICES TO THE POPULATION." *International Conference on Information Science and Communications Technologies ICISCT*. Vol. 4. 2022.
15. Qodirov, Farrux, and Xudayar Muhitdinov. "Features that increase efficiency in the provision of medical services and factors affecting them." *Ta'lim va rivojlanish tahlili onlayn ilmiy jurnali* 2.7 (2022): 192-199.